

II. NUOSAVYBĖS TEISĖ

NUOSAVYBĖS TEISĖS DOKTRINA IR LIETUVOS RESPUBLIKOS CIVILINIS KODEKSAS

Doc. dr. Vytautas Pakalniškis

Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedra
Ateities g. 20, 2057 Vilnius
Telefonas 71 45 87
Elektroninis paštas vypaka@ltu.lt

Pateikta 2002 m. kovo 27 d.

Parengta spausdinti 2002 m. birželio 3 d.

Recenzavo Lietuvos teisės universiteto Teisės fakulteto dekanas, Teisės fakulteto Konstitucinės teisės katedros docentas dr. Juozas Žilyis ir šio fakulteto Civilinės ir komercinės teisės katedros docentas dr. Virginijus Papirtis

S a n t r a u k a

Šiuolaikinė Vakarų Europos nuosavybės teisės doktrina, kurioje XX amžiaus pradžioje įvyko esminių pokyčių, buvo naujojo Lietuvos civilinio kodekso idėjinis pagrindas. Tačiau naujam Civiliniam kodeksui tradiciškai dar gana daug įtakos turėjo ir Rusijos teisinė doktrina, kuri daug metų tiesiogiai darė poveikį Lietuvos teisei. Be to, po Antrojo pasaulinio karo kelis dešimtmečius Lietuvos teisė ir civilinės teisės doktrina buvo veikiami socialistinės ideologijos. Dėl to taikant šiuolaikinės nuosavybės teisės doktriną naujam Lietuvos civiliniam kodeksui buvo jaučiama dešimtmečiais suformuotų stereotipinių nuostatų įtaka ir nebuvo pakankamai nuoseklus.

Dėl šiuolaikinės ir tradicinės doktrinų nuostatų susipynimo Civilinio kodekso normose kyla tam tikrų sunkumų aiškinant jų turinį. Šiame straipsnyje siekiama atskleisti nuosavybės teisės esmės ir nuosavybės santykius reglamentuojančių normų interpretavimo istorines ir doktrines prielaidas. Pagrindinė straipsnio tezė – tik derinant nuosavybės teisę ir civilinės apyvartos objektą gali būti suformuluotas visavertis nuosavybės teisės apibrėžimas, kuris gali būti tinkama metodologinė civilinės apyvartos teisinio mechanizmo atskleidimo prielaida ir suformuoja baigtinę savininko teisių garantijų sistemą, apimančią ne tik daiktinės teisės instituto normas, bet ir visą civilinės teisės sistemą. Kita straipsnio tezė – nuosavybės teisė yra prigimtinė žmogaus teisė, todėl norint atskleisti jos esmę ir turinį nepakanka iš senojo Civilinio kodekso perimtos vadinamosios savininko teisių „triados“. Daroma išvada, kad atskleidžiant nuosavybės teisės normų turinį ir jas interpretuojant reikia remtis ne tik Civiliniu kodeksu ir Lietuvos Respublikos Konstitucija, bet ir Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija, jos taikymo praktika, taip pat šiuolaikine europietiška nuosavybės teisės doktrina, kuri tiek nuosavybės teisės turinį, tiek jos objekto sąvoką traktuoja gerokai plačiau, nei įprasta Lietuvos teisės doktrinai.

Naujasis Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas buvo rengiamas ir priimamas ypatingomis istorinėmis sąlygomis – atkurtos nepriklausomos Lietuvos valstybės ekonominės sistemos pertvarkymas, socialistinės ideologijos įtvirtintų teisinių stereotipų doktrinoje ir gyvenimo praktikoje įveikimas, integracija į Europos ir transatlantines ekonomines ir politines struktūras siekiant užtikrinti ilgalaikio valstybės saugumo interesus.

Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas buvo ne vien tik okupacijos panaikinimo aktas, jis taip pat sukūrė Lietuvai tautai laisvo politinio pasirinkimo galimybę pradėti valstybės ir ekonomikos pertvarkymą pagal jau išplėtotą Vakarų Europos ir kitų demokratinių kraštų laisvos rinkos ekonomikos ir demokratijos modelį.

Nuosavybės santykiai sudaro valstybės ekonominės sistemos pagrindą, todėl šie santykiai yra pagrindinis civilinio teisinio reglamentavimo objektas. Jų teisinio reglamenta-

vimo metodas ir principai nulemia daugelio kitų civilinės teisės institutų pobūdį ir specifiką. Dėl šių aplinkybių nuosavybės teisės instituto normų ir nuosavybės teisės doktrinos sąveikos analizė yra aktuali tiek nuosavybės teisės tolesniam tobulinimui, tiek jos taikymo praktikai.

Šiame straipsnyje nagrinėjamos nuosavybės santykių Lietuvos Respublikoje teisinio reglamentavimo formavimosi istorinės prielaidos, įvairių nuosavybės teisės doktrinų poveikis naujojo Civilinio kodekso normų turiniui, nuosavybės teisės instituto sąveika su kitais civilinės teisės institutais. Dėl ribotos straipsnio apimties ne visi nuosavybės teisės doktrinos sąveikos su Lietuvos civiliniu kodeksu aspektai bus nušviesti. Daugiau dėmesio bus skirta, mano nuomone, aktualiausiam klausimui – šiuolaikinės nuosavybės teisės doktrinos plėtros veiksniams ir su jais susijusiai civilinių teisių ir nuosavybės teisės objekto problematikai.

Pagrindinis šios straipsnio tikslas – atskleisti Lietuvos Respublikos civilinio kodekso nuosavybės institutą formuojančius veiksniai, kurie yra reikšmingi suvokiant bei interpretuojant tiek šio instituto, tiek ir kitų civilinės teisės institutų normas sparčiai besikeičiančiomis visuomeninio gyvenimo sąlygomis.

* * *

Po Antrojo pasaulinio karo kelis dešimtmečius Lietuvos teisė ir civilinės teisės doktrina buvo veikiamą socialistinės ideologijos, kuri buvo nuosekliai propaguojama buvusioje SSSR. Skirtingai nei Vakarų Europos ar kitose demokratinėse valstybėse, kuriose civilinės teisės ir nuosavybės teisės doktrinos raida organiškai buvo susijusi su laisvos rinkos ekonomikos ir demokratijos plėtra, buvusioje SSSR teisės doktrinai buvo keliamas ne mokslinis, o ideologinis uždavinys – užtikrinti marksizmo–leninizmo idėjų įgyvendinimą, neatsižvelgiant į tai, kad daugelis jų buvo ne tik neteisingos, bet ir žalingos. Kitų demokratiškas valstybių ekonomikos ir teisės doktrinos bei praktikos plėtra SSSR leidžiamoje teisinėje literatūroje buvo pateikiama tik kaip griežtos kritikos objektas. Be abejo, socializmo ideologijai pavojingiausia buvo vakarietiška nuosavybės teisės doktrina. Propagandos aparatas buvo nukreiptas kapitalizmo ir jos pamato – privačios nuosavybės neigimui ir socialistinės santvarkos, pagrįstos visuomenine nuosavybe, išaukštinimui, siekiant pagrįsti, kad jokios alternatyvos socializmui ir socialistinei nuosavybei nėra ir būti negali.

Pirmasis socialistinės ideologijos uždavinys buvo eliminuoti iš civilinės teisės privačią nuosavybę. Buvo pripažįstama tik visuomeninė (valstybinė, kolūkinė–kooperatinė ir visuomeninių organizacijų) nuosavybė. Fiziniai asmenys (tais laikais tokio termino nebuvo, nes visi žmonės buvo vadinami „piliečiais“) galėjo turėti tik įstatymiškai ribotą kiekį asmeninio vartojimo reikmenų, t. y. tik tiek, kiek reikia asmeniniams poreikiams patenkinti (pvz., vieną namą ar butą, vieną karvę ir t. t.). Ši nuosavybė buvo vadinama ne privačia, o asmenine. Tuo buvo siekiama pabrėžti, kad asmeninė nuosavybė yra išvestinė iš socialistinės nuosavybės, nes pagal socialistinius įstatymus asmeninę nuosavybę galima įgyti tik iš vadinamųjų darbo pajamų. Šios doktrinos paskirtis buvo dvejopa – panaikinti privačią nuosavybę kaip žmogaus išnaudojimo priemonę ir panaikinti bet kokias sąlygas veikti rinkos ekonomikos dėsniams. Vietoj rinkos dėsnių, veikiamų ekonomikos reguliavimo ir savireguliacijos mechanizmų, buvo sukurta administracinė ūkio planavimo sistema. Privačios nuosavybės pašalinimas iš ekonominės sistemos sukūrė iš esmės vieno savininko – SSSR valstybės ūkį, kuris buvo tvarkomas iš centro, nustatant kiek ir ko turi gaminti fabrikai, kas turi nupirkti ir vartoti jų pagamintą produkciją. Dėl šių aplinkybių turiniai santykiai buvusioje SSSR buvo reguliuojami viešosios teisės normomis. Beje, socialistinė teisės doktrina taip pat nepripažino ir teisės skirstymo į viešąją ir privatinę, nes, anot socializmo doktrinos klasikų, teisės reguliuojamuose santykiuose, ir ypač turiniuose, negali būti nieko privataus. Civilinės teisės taikymas ūkio sferoje buvo kiek įmanoma susiaurintas. Pavyzdžiui, prekių tiekimo sutartis galėjo būti sudaryta, jei tiekėjas ir prekių gavėjas yra įtrauktas į atitinkamą planą, kuriame nurodytas tiekimo laikotarpis, tiekiamų prekių kiekis, jų asortimentas ir kaina. Akivaizdu, kad sutartis buvo tik simbolinis aktas. Neperdedant galima teigti, kad pagrindinė civilinės teisės funkcija buvo reglamentuoti buitinius fizinių asmenų (piliečių) tarpusavio santykius, o valstybės ūkinėje sferoje, kurioje pagrindiniai subjektai buvo valstybinės įmonės, civilinei teisei buvo skirta tik

pagalbinė funkcija – įforminti vadinamųjų „direktyvinių“ organų priimtus administracinius sprendimus – planus, jų pagrindu priimtus administracinius aktus, išduotas paskyras tiekti prekes ir kita.

* * *

Požūris į nuosavybės teisę Lietuvoje pradėjo kisti gerokai anksčiau, nei Lietuva atkūrė nepriklausomybę. Socialistinė ekonomika visą jos egzistavimo laikotarpį išgyveno sąstingį, bet aštuntajame dešimtmetyje išryškėjo visiško jos žlugimo požymiai. Ūkiui atgaivinti reikėjo imtis radikalių priemonių – jį restruktūrizuoti, siekiant sudaryti prielaidas susikurti ir veikti konkurencingiems, savarankiškiems ūkiniams dariniams (įmonėms). Tai suprato ir SSSR vadovybė, todėl buvo pradėta vadinamoji „perestroika“. 1987 m. į ūkinę veiklą buvo leista įsitraukti individualiems gamintojams. Gamybinėje ir paslaugų sferoje pradėti steigti kooperatyvai. Neužilgo Lietuvoje aktyviai pradėjęs veikti visuomeninis–politinis judėjimas „Lietuvos persitvarkymo sąjūdis“ subūrė Lietuvos mokslininkus, daugiausia ekonomistus, kurti Lietuvos ekonominio savarankiškumo SSSR sudėtyje koncepciją, kuri vėliau iš esmės tapo nepriklausomybę atkūrusios Lietuvos ekonomikos reformavimo pamatas. Ekonomikos reformos plane pirmiausia buvo numatyta įteisinti privačią nuosavybę, t. y. iš esmės atsisakyti socialistinės nuosavybės teisės doktrinos ir pertvarkyti jos pagrindu parengtus civilinius įstatymus. 1989 m. pabaigoje rinkimus į LTSR Aukščiausiąją Tarybą ryškia persvara laimėjo „Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio“ kandidatai, todėl senosios sudėties LTSR Aukščiausiosios Tarybos deputatai, realiai suvokdami tolesnę politinių procesų raidą, dar prieš perduodami savo įgaliojimus, 1990 m. vasario 12 d. priėmė istoriškai reikšmingą Lietuvos TSR nuosavybės pagrindų įstatymą [1]. Šio įstatymo 1 straipsnyje buvo aiškiai suformuluotas jo pagrindinis tikslas – sukurti Respublikos ekonominės sistemos pertvarkymo teisinį pagrindą, kurio esmę sudarė šios novelos: „[...] Lietuvos TSR nuosavybę sudaro piliečių privatinė nuosavybė, piliečių, susijungusių į grupes (kolektyvus), nuosavybė ir valstybinė nuosavybė [...]“ (2 str.); „[...] nuosavybės teisės subjektu gali būti bet kuris fizinis asmuo, fizinių asmenų kolektyvas, turintis juridinio asmens teises [...]“ (4 str.); „savininkas turi teisę naudoti savo turtą bet kokiai ūkinei ar kitai įstatymais neuždraustai veiklai“ (10 str.); „[...] turto savininkas ..... turi teisę.... samdyti darbui kitus asmenis [...]“ (11 str.); „[...] fiziniams asmenims Lietuvos TSR leidžiama turėti nuosavybės teise bet kokį turtą [...]“ (13 str.). Atitinkamai buvo pakeistas ir tuometinės Lietuvos TSR Konstitucijos II skyrius „Ekonominė sistema“ [2]. Taigi, kai po mėnesio buvo atkurta Lietuvos nepriklausomybė, jau buvo pakankamai daug padaryta, kad nedelsiant būtų pertvarkomi nuosavybės santykius reglamentuojantys teisės aktai. Todėl tą pačią dieną – 1990 m. kovo 11 d., kai Lietuvos Aukščiausiosios Tarybos (Atkuriamojo Seimo) deputatai priėmė aktą „Dėl Lietuvos Nepriklausomos Valstybės atstatymo“, buvo priimtas ir Lietuvos Respublikos laikinasis pagrindinis įstatymas, kurio 4 skirsnio „Ekonominė sistema“ pagrindinės nuostatos buvo perimtos iš anksčiau minėtų įstatymų [3, p. 16]. Nedelsiant (1990 m. gegužės 8 d.) buvo priimtas vienas būtiniausių įgyvendinant privačią nuosavybę įstatymas – Lietuvos Respublikos įmonių įstatymas [3, p. 93–102]. Vėliau per gana trumpą laikotarpį buvo priimta daug kitų įstatymų, reglamentuojančių ūkinę–komercinę veiklą, taip pat keičiamas ir pildomas senasis (1964 m.) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, pritaikant jį naujoms visuomeninėms sąlygoms. Nepaisant to, kad pirmosios nuosavybės santykių teisinio reglamentavimo naujovės nebuvo tobulos, tie įstatymai atliko savo misiją – sukūrė pagrindus privačios nuosavybės ir privataus ūkio sektoriaus plėtrai. Tuo metu nei visuomenė, nei teisininkai dar nebuvo pasiruošę sukurti ir taikyti tokius įstatymus, kurie jau buvo Vakarų Europos valstybėse. Tačiau per gana trumpą laiką sukaupta patirtis, suderinta su politine valia kuo greičiau integruotis į Europos Sąjungą, taip pat Europos Sąjungos parama pertvarkant Lietuvos teisinę sistemą, sudarė sąlygas iš esmės sutvarkyti – naujai kodifikuoti civilinius įstatymus. Trūkstant nacionalinių prielaidų greitai parengti naują civilinį kodeksą (nacionaliniame moksle nepakankamai išplėtotą nuosavybės teisės doktrina, atitinkanti laisvos rinkos ekonomikos sąlygas, nepakanka ekspertų ir kt.), buvo pasinaudota kitų šiuolaikinių civilinių įstatymų kodifikacijų (Italijos, Olandijos ir kt.) patirtimi. Ypač reikšminga

buvo tai, kad naujojo kodekso projekto rengėjai maksimaliai panaudojo bendruosius Europos Sąjungos teisės principus ir konkrečius Europos Sąjungos teisės šaltinius. Taip į Civilinį kodeksą buvo perkeltos ne tik vakarietiškos doktrinos idėjos, bet ir jų pagrindu suformuluotos teisės normos. Todėl, anot kodekso projekto rengimo grupės vadovo prof. V. Mikelėno, naujasis Civilinis kodeksas gerokai aplenkė (gal net 20 metų) Lietuvos visuomenės teisinės sąmonės raidą [4]. Tad jo normų suvokimas ir teisingas taikymas turi būti grindžiamas ne tik Lietuvos, bet visų pirma Europos doktrinos ir teismų praktikos studijomis. Pirmiausia tai taikytina nuosavybės teisės doktrinai, nuo kurios dėl anksčiau minėtų aplinkybių esame labiausiai nutolę.

* * *

Per tą laiką, kol SSSR buvo plėtojama socialistinė nuosavybės teisės doktrina, siekiant sukurti realų socializmą, Vakarų Europos ir kitose demokratinėse valstybėse ekonomikos ir demokratijos raida iš esmės atnaujino tradicinę kontinentinės privatinės teisės nuosavybės doktriną. Postūmį atnaujinti doktriną davė tos pačios priežastys, kurios subrandino Rusijos socialistinę revoliuciją. Trumpai kalbant galima būtų konstatuoti, kad socialistinės revoliucijos idėjos ir jos įvykdymo prielaidos subrendo nusivylus Prancūzijos revoliucijos išskeltomis ir Prancūzijos civilinio kodekso (1804 m.) normose įtvirtintomis neribotos nuosavybės teisės ir sutarčių laisvės idėjomis. Šios idėjos buvo tapusios svarbiausiais XIX amžiaus civilinės teisės principais. Jie pasklido visoje Europoje ir pasaulyje, sudarydami teisine prielaidas įsitvirtinti naujai laisvos rinkos ekonomikos sistemai. Ši sistema pagrįsta individo iniciatyvos skatinimu ir individualizmo iškelimu prieš kolektyvizmą, sukūrė galingą pramonę ir naują socialinį sluoksnį – buržuaziją. Tačiau tuo pačiu metu nuosavybės neliečiamumo ir sutarčių laisvės principų suabsoliutinimas ir nekontroliuojamas jų įgyvendinimas nuskurdino dirbančiuosius, kurie neturėjo legalių ir jiems prieinamų civilizuotų priemonių pasipriešinti darbdavių ekonominiam spaudimui, atsirado perprodukcijos sukeltos krizės, visuotinis nedarbas, galiausiai karai ir socialistinės revoliucijos. Visa tai XX amžiaus pradžioje tiek politikus, tiek mokslininkus skatino nedelsiant ieškoti būdų, kaip tokias reikšmingas socialines civilizacijos vertybes – privačios nuosavybės neliečiamumo ir sutarčių laisvės principus išsaugoti nuo besikaupiančios sunaikinimo grėsmės socialistinių revoliucijų chaose ir padaryti visuotinai naudingus. Tokių paieškų pėdsakai aptinkami ir to meto Lietuvos teisininkų mokslo darbuose. Profesorius Petras Leonas 1924 m. paskelbė straipsnį „Kolektyvizmo pradai Lietuvos Respublikos civilinės teisės novelose“, kuriame rašė: „Kadangi kapitalistinės sistemos blogųjų vaisių priežastys yra neribotos nuosavybės teisės ir sutarčių laisvės valios dėsniai – tai aišku, jog jie neatitinka dabarties visuomeninėms gyvenimo sąlygoms; tad reikia įstatymais daryti tų dėsnių pataisas, atatinamoms gyvenimo sąlygoms“ [5, p. 8]. Reikia atkreipti dėmesį į prof. P. Leono pagrindinę nuostatą, kad nuosavybės teisės naujovės siektinos tik keičiant ir tobulinant įstatymus, bet ne prievartiniu, t. y. pertvarkant socialistinės revoliucijos nuosavybės santykius, būdu, nes socializmo įgyvendinimas „[...] gražintų žmonijai vergovę“ [5, p. 5]. Tikriausiai realusis Rusijos socializmas ir buvo vienas iš stipriausių argumentų, kad Vakarų Europoje nebuvo nueita privačios nuosavybės ir sutarčių laisvės principų neigimo kelio, bet pripažintas būtinumas šiuos principus saugoti ir plėtoti, pritaikant prie naujų visuomeninių sąlygų. Vieną iš tokių naujų visuomeninių sąlygų, išryškėjusių XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje, savo darbuose atskleidė Diugi, kurį savo straipsnyje cituoja prof. P. Leonas. Jis atkreipia dėmesį, kad „individualinė nuosavybė“, tokią, kokią sukūrė Prancūzijos civilinis kodeksas ir prancūzų revoliucija, jau nyksta [5, p. 4].

Galima manyti, kad XIX ir XX amžių sandūroje **Vakarų Europoje prasidėjo nuosavybės teisės doktrinos paradigmų kaita** – atsitraukimas nuo individualizmo ir priartėjimas prie kolektyvizmo arba protingo individualizmo ir kolektyvizmo derinimo. Grynasis individualizmas jau nebetiko tarptautinio verslo plėtrai, kylančių tarptautinių korporacijų ir didelės kapitalo koncentracijos kuriamai globalinei ekonomikos sistemai, kuri gali stabiliai ir efektyviai funkcionuoti tik tuo atveju, kai visų tos sistemos dalyvių ekonominiai interesai iš trumpalaikių tampa ilgalaikiai ir yra tinkamai apsaugoti tiek teisinėmis, tiek finansinėmis

priemonėmis. Reikėtų pažymėti, kad XX amžiuje, ir ypač po Antrojo pasaulinio karo, nuosavybės teisės doktrina formavosi naujame tarptautiniame ir nacionaliniame socialiniame kontekste, kuriam būdinga globalinė integracija ir bendradarbiavimas. Labai taikliai pasakyta, kad [...] „XX amžius savo technologijomis, politiniais ar ekonominiais procesais mokė žmoniją bendradarbiauti, racionaliai spręsti problemas ir konfliktus. Joks kitas civilizacijos tarpsnis taip nesuartinio žmonijos, kaip šis” [6, p. 171]. Todėl Vakarų Europoje įstatymų leidyba, teismų praktika ir nuosavybės teisės doktrina daugiausia dėmesio teikė bendrosios nuosavybės ir kolektyvinio savininko teisinio statuso, dirbančiųjų nuosavybės teisės į jų sukurto produkto dalį įteisinimo ir kitiems aktualioms socialinės praktikos klausimams spręsti. Ypač reikšmingas nuosavybės teisės doktrinos plėtros veiksnys buvo Europos Bendrijos atsiradimas ir jos teisė, per keletą dešimtmečių suformavusi bendrus visai bendrijai principus. Nuosavybės teisės doktrina buvo papildyta socialinėmis nuosavybės teisės funkcijomis – nuosavybė turi tarnauti ne tik savininko, bet ir viešųjų interesų labui [7, p. 22]. Per tai pasiekta individualių ir kolektyvinių interesų pusiausvyra įgyvendinant nuosavybės neliečiamumo principą. Šiuolaikinėje Europos teisėje ir Teisingumo teismo praktikoje teisė į nuosavybę „[...] nėra neribota išimtinė teisė [...]” ir turi būti interpretuojama jos saugomos veiklos socialinės funkcijos kontekste [8, p. 112]. Europos bendrijos teisės doktrinoje naujai interpretuojami juridinio asmens dalyvio (investuotojo) nuosavybės teisiniai klausimai, taip pat civilinių teisių ir nuosavybės teisės objekto problema.

* * *

Nuosavybės teisės objekto problema buvo vienas iš svarbesnių teorinių klausimų, su kuriais susidūrė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso rengėjai. Lietuvos Respublikos civilinio kodekso pirmajame projekte, kuris po pirmojo svarstymo Seime 1996 m. buvo paskelbtas visuomenei, nuosavybės teisės objektu tradiciškai buvo laikomas tik materialus daiktas [9]. Tačiau to paties projekto kituose skyriuose buvo daug normų, kurios teisės objektais laikė ne tik daiktus. Be to, pirmosios Civilinio kodekso knygos III dalis skirta vien tik civilinių teisių objektams, tarp kurių nurodyti ne tik daiktai, bet ir kiti nematerialūs objektai. Be abejo, teisių objektų išplėtimas atitinka šiuolaikinės rinkos ekonominės apyvartos poreikius. Kuo daugiau yra galimybių suskaidyti turtą į savarankiškus objektus, tuo spartesnė ir veiksmingesnė apyvarta. Todėl šiuolaikinėje apyvartoje didžiąją dalį sudaro ne daiktai, bet nematerialūs objektai. Finansų apskaitą reglamentuojantys teisės aktai taip pat turtą skaido į daugybę rūšių (daiktai yra tik viena iš turto rūšių) ir kiekviena iš jų yra savarankiškas apyvartos objektas.

Tad Civilinio kodekso projekto rengėjai susidūrė su esminiu prieštaravimu tarp daiktinės teisės knygos ir kitų Civilinio kodekso knygų normų. Šio prieštaravimo nepašalinus reikėtų pripažinti, kad civilinėje apyvartoje gali būti toks objektas, kuris nėra nuosavybės teisės objektas. Šį prieštaravimą dar labiau išryškino Civilinio kodekso pirmosios knygos projekto nuostata, kad daiktinėms teisėms taikomas daiktų teisinis režimas, o šeštojoje knygoje pirkimo–pardavimo sutarties objekto apibrėžime buvo nurodyta, kad, be daiktų, šios sutarties objektu gali būti ir teisės. Tokia nuostata aiškiai neatitinka tradicinio daiktinės teisės šalininkų požiūrio, kurie griežtai laikosi nuostatos, kad pirkimo–pardavimo sutarties objektas yra tik daiktas, o turtinės teisės gali būti perleidžiamos pagal *cessio* taisyklės. Šeimos teisės, paveldėjimo teisės institutuose taip pat buvo ir liko gana daug nuostatų, iš kurių aiškiai darytina išvada, kad nuosavybės teisės objektu laikomi ne tik daiktai, bet ir kitoks turtas. Tokie prieštaravimai atsirado, tikriausiai, todėl, kad atskirų Civilinio kodekso knygų projektų rengėjams įtakos turėjo skirtingos nuosavybės teisės doktrinos. Vieni jų rėmėsi tradiciniu kontinentinės civilinės teisės požiūriu (kodeksuose nurodomas tik vienas objektas – daiktas), o kiti buvo artimesni anglosaksų teisei, kuri nuosavybės teisės objektu pripažįsta bet kokį turtą.

Nuo viduramžių kontinentinėje civilinėje teisėje susiformavo požiūris į nuosavybės teisę kaip daiktinę teisę, o jos objektu daugelyje Europos valstybių civilinėje teisėje iki šiol laikomas tik materialus objektas – daiktas. Daiktinės teisės doktrinos formavimosi laikotarpiu civilinė apyvarta nebuvo sudėtinga, todėl tuo metu toks supaprastintas požiūris į nuosavybės

teisės objektą nekėlė praktikoje nesklandumų ir todėl buvo priimtinas. Tačiau atsiradus bent kiek sudėtingesnei civilinei apyvartai, kuri pradėjo formuotis kartu su kapitalistinio gamybos būdo plėtote, tokia nuosavybės teisės doktrina tapo nepriimtina, nes išplėtotoje civilinėje laisvos rinkos apyvartoje (o šiuolaikinėje civilinėje apyvartoje ypač) greta materialių daiktų atsirado ir nematerialūs objektai – kreditoriaus reikalavimo teisės, turtiniai įsipareigojimai, asmeninės neturtinės vertybės ir t. t., kurie pagal daiktinės teisės doktriną negali būti nuosavybės teisės objektai. Ypač didelių permainų sukėlė teisinis investicijų reglamentavimas. Greta nuosavybės kaip daiktinės teisės atsirado kapitalo ir nuosavybės teisės į kapitalą terminai. Pasikeitė ir nuosavybės valdymas – nuo daikto valdymo pereita prie kapitalo valdymo kaip netiesioginio suvisuomeninto turto valdymo finansinio–teisinio instrumento. Akcinę bendrovę valdo ne daiktų savininkas (akcinė bendrovė), bet akcininkas (akcininkai), t. y. įstatinio kapitalo, kuris išreikštas akcijose, savininkas. Galiausiai pati bendrovė kaip įmonė pradėjo būti traktuojama ne tik kaip teisės subjektas (juridinis asmuo), bet ir kaip teisės objektas. Akcinės nuosavybės atsiradimas iškėlė uždavinį doktrinai pakeisti požiūrį į nuosavybę ir nuosavybės teisės objektą. Doktrinai ir teismų praktikai teko ieškoti naujų nuosavybės santykių teisinio reglamentavimo mechanizmo metodų ir principų, kurie atitiktų išplėtotos visų laisvos rinkos dalyvių (savininkų, taip pat ir investuotojų bei dirbančiųjų) suderintą nuosavybės teisės apsaugos ir gynimo sistemą.

Į mokslinę diskusiją dėl nuosavybės teisės objekto buvo įsitraukę ir ikikarinės Lietuvos mokslininkai. Vienas iš įdomesnių darbų šioje srityje buvo Kauno universiteto profesorius S. Beliackino 1928 m. rusų kalba išleista knyga „Privatinės teisės bendrieji principai“. Polemizuodamas su mokslininkais, kurie nuosavybės teisės objektu laikė tik materialų daiktą, o romėnų teisininkų daiktų skirstymą į „*res corporales*“ ir „*res incorporales*“ laikė tokiu „išsigalvojimu“, kuris šiuolaikiniam teisininkui nesuvokiamas, S. Beliackinas rašė, kad toks teisės objektų skirstymas „[...] yra praktiškas, gyvenimiškas ir pagal dabartės pažangos sąlygas neišvengiamas [...]“ [10, p. 205] ir tik „[...] apyvarta gali patvirtinti, kurie iš tų „nekūniškų“ objektų yra teisės objektai“ [10, p. 204]. Tuo požiūriu vis dar aktualios yra ir O. Joffe pastabos apie šiuolaikinę nuosavybės teisės doktriną ir jos palyginimą su Romos teise. Jis rašo: „Jeigu, pavyzdžiui, remiantis ypatingai naiviu ir primityviu požiūriu į nuosavybės teisę, ir galima ją sutapatinti su materialiuoju jos objektu, tai kalbant apie skolininko veiksmais įgyvendinamas kreditoriaus teisės to padaryti visiškai neįmanoma“ [11, p. 63]. O. Joffe tvirtina, kad Romos teisininkai reiškėsi labiau kaip puikūs kazuistikos meistrai, nei formuluodami bendrąsias sąvokas. Todėl jie nesukūrė bendros daiktų sąvokos apibrėžimo. Apie jų požiūrį į daiktus, kaip daiktinės teisės objektus, galima spręsti tik pagal jų teisės šaltiniuose minimus daiktų pavadinimus ir jų klasifikacijas. Tačiau visiškai aišku, kad greta materialiuoju daiktų (*res corporales*) romėnų daiktų koncepcijoje neginčijamą vietą turėjo ir nekūniškieji daiktai (*res incorporales*). Nors *res incorporales* daiktai nebuvo materialaus pasaulio (gamtos) dalis, tai romėnams nebuvo reikšminga. Jiems buvo svarbu surasti būdą, kaip neįprastam reiškiniui suteikti įprastą teisinę formą. Ir jeigu toks būdas buvo surastas, tai ir problema buvo laikoma išspręsta, neatsižvelgiant į tai, ar toks sprendimo būdas atitinka tradicinį ir visų pripažintą požiūrį [11, p. 63].

Vienas iš būdų įveikti prieštaravimą tarp naujos realybės ir tradicinio kontinentinės teisės požiūrio į nuosavybės ir civilinių teisių objektą – sukurti universalesnes definicijas. Pavyzdžiui, K. Sklovskis, teigdamas, kad nuosavybės teisės objektas gali būti tik materialus (kūniškas) objektas, cituoja vokiečių mokslininką, kuris mano, kad į klausimą, kas yra kūniškas daiktas, atsako ne fizikos mokslas, bet apyvarta [12, p. 428]. Toks daikto traktavimas išplečia daikto sąvoką iki tokių ribų, kad į jas gali patekti ir nekūniškieji objektai. Tad galima teigti, kad civilinių teisių objektu galima laikyti viską, kas nėra subjektas. Tačiau ne visi mokslininkai taip plačiai supranta daikto sąvoką. Pavyzdžiui, E. Suchanovas teigia, kad prekės kaip civilinės apyvartos objektai ne visada yra nuosavybės teisės objektai, nes pagal jį nuosavybės teisės objektais gali būti tik individualiai apibrėžti daiktai. Siekdamas sukurti lo-gišką tokios nuosavybės teisės ir jos objekto sampratos paaiškinimą, E. Suchanovas, remdamasis K. Markso socialinių–ekonominių reiškinių skirstymu į bazinius ir antstatinius doktrina, mano, kad nuosavybės kategoriją reikia suvokti dvejopai – ekonomine ir teisine

prasmė. Jo nuomone, ekonominiai nuosavybės santykiai gali įgyti tiek daiktinės teisės, tiek prievolių teisės formas, o nuosavybė teisine prasme – tik daiktinės teisės forma. Todėl E. Suchanovas daro išvadą, kad Rusijos Federacijos Konstitucijos 212 straipsnis, nustatantis nuosavybės formas, nuosavybės kategoriją vartoja ekonomine, bet ne teisine prasme [13, p. 332]. Toks požiūris socialistiniu laikmečiu buvo nekvestionuojamas, dar ir dabar jo laikosi daugelis Rusijos ekonomistų ir teisininkų. Panašios nuomonės buvo laikomasi ir Lietuvos moksle [14, p. 251]. Tačiau su tokiais išvadamis sunku sutikti. Pirma, nuosavybė yra vienas reiškinys ir tik mokslinio tyrimo tikslais, taikant abstrahavimosi metodą, atskirus jos elementus galima atskirti, tačiau tai nereiškia, kad gyvenime tie elementai, t. y. ekonominė ir teisinė nuosavybė, gali egzistuoti atskirai vienas nuo kito. Vadinasi, pagrindiniame valstybės įstatyme (Konstitucijoje) ir Civiliniame kodekse vartojama nuosavybės kategorija negali turėti kitokių, ne teisiųjų, prasmių. Nuosavybės santykių, kaip ir kitų santykių, teisinis reglamentavimas yra kompleksinis, t. y. įstatymų leidėjas, vykdydamas rinkėjų valią ir įgyvendindamas savo programinius uždavinius, naudojasi visomis turimomis teisinio reglamentavimo priemonėmis. Todėl ir nuosavybės santykius reglamentuojančios teisės normos sudaro vientisą sistemą, sudarytą tiek iš viešosios teisės (konstitucinės, administracinės ir kt.), tiek iš privatinės teisės normų. Šiuo atveju būtų galima pastebėti tik vieną skirtumą tarp konstitucinių ir kitų įstatymų – tai, kad konstitucinė nuosavybės teisės kategorija yra plačiausio turinio, o paprastuose įstatymuose galimas nuosavybės santykių teisinio reglamentavimo diferencijavimas pagal objektą (pvz., nuosavybės teisės į daiktus, kapitalą, lėšas ir pinigus) arba pagal subjektus ir pan. Antra, sudarant bet kokį sandorį, turtą įsigyjanti šalis pirmiausia reikalauja turtą perleidžiančio asmens patvirtinti teisę disponuoti sandorio objektu. Todėl naujasis Civilinis kodeksas įtvirtino nuostatą, kad „Perduoti nuosavybės teisę gali tik pats savininkas arba savininko įgaliotas asmuo“ (4.48 str.). Remiantis šia aplinkybe darytina išvada, kad apyvartoje subjektai vienas kitą suvokia tik kaip savininką ar subjektą, turintį savininko įgaliojimus ar kitokias savininko jam suteiktas teises disponuoti turtu. Todėl apyvartos objektas bet kokiame atveju negali būti toks turtas, kuris nėra nuosavybės teisės objektu.

Žinoma, daikto kaip teisės objekto ir daiktinės teisės kaip civilinės teisės sistemos padalinio išskyrimas vis dar yra ir bus reikšmingas. Daiktas, skirtingai nei kiti teisės objektai, ypač patogus įgyvendinant nuosavybės teisę. Kaip žinoma, svarbiausias nuosavybės teisės kaip daiktinės teisės požymis yra jos absoliutumas. Jis pasireiškia teisės turėtojo galimybe įgyvendinti savo teisę neatsižvelgiant į kitų asmenų veiksmus [14, p. 96]. Turėdamas daiktą, t. y. jį valdydamas, savininkas gali jam daryti tiesioginį ir visapusišką poveikį. Be to, daiktas turi vartojamąją vertę, kuria galima tenkinti savininko poreikius. Todėl tradiciškai, kai kalbama apie nuosavybę, pirmiausia ji suvokiama per valdymą, o teorijoje ir praktikoje vartojamas valdymo titulo terminas daiktinės teisės esmei apibūdinti. Pavyzdžiui, sakoma: valdo kaip savininkas, nuomininkas, saugotojas ir pan. Kai savininkas daikto nevaldo, pavyzdžiui, jis yra išnuomotas, perduotas saugoti ir pan., tai dar nereiškia, kad jis jo neturi kaip nuosavybės objekto. Šiuo atveju jis daiktui tiesioginio poveikio daryti nebegali, tačiau nepraranda galimybės veikti kaip savininkas, įgyvendindamas savo nuosavybės teisę. Taigi pagrįstai galima daryti išvadą, kad daikto valdymas nėra svarbiausias nuosavybės teisės požymis. Todėl XX amžiaus pirmojoje pusėje atsirado nauja nuosavybės doktrina, kuri nuo „valdymo“ teorijos pereina prie savininko teisinės galios visapusiškai naudoti nuosavybės objektą („naudavimo“ teorijos), t. y. savininko valdymo titulo pakeitimo titulu gauti dalį pajamų (naudą) iš su daiktintos nuosavybės, išreikštos akcijoje ar kokiam kitame vertybiniame popieriuje [15]. Ši doktrina valdymo nelaiko pagrindine savininko teise, todėl jai nėra svarbu valdymo titulas. Svarbiau, kas turi teisę gauti naudą (naudoti). Vadinasi, naudos gavimas, kaip ir valdymas pagal tradicinę doktriną, taip pat gali turėti teisinį titulą.

Įveikus valdymo doktrinos suformuotą psichologinį nuosavybės suvokimo stereotipą, nesunku pastebėti, kad tokį pat absoliutų pobūdį kaip teisė į daiktą gali turėti ir turi ir reikalavimo teisė prievolėje. Jau ankstyvoje laisvos rinkos apyvartos formavimosi stadijoje iškilo reikalas greitinti ją. Tam buvo kuriamos naujos apyvartos procese naudojamos finansinės–teisinės priemonės ir nauji apyvartos objektai, kurie jau nebebuvo įprastiniai daiktai. Didžiausią reikšmę modernizuojant apyvartą turėjo ir turi vertybiniai popieriai, kurie pagal savo

fizines savybes nėra daiktas, o [...] „dokumentas, patvirtinantis jį išleidusio asmens (emitent) įsipareigojimus šio dokumento turėtoji [...]” – [1.101 str.]. Tame pačiame Civilinio kodekso straipsnyje pabrėžiama, kad vertybinis popierius yra civilinių teisių objektas, t. y. objektu laikomas pats vertybinis popierius, o ne juo patvirtinta reikalavimo teisė. Tuo tarpu, kai kalbama apie sutartis ar kitokius dokumentus, kurių pagrindu taip pat atsiranda reikalavimo teisės, jos nelaikomos civilinių teisių objektu. Tokiu atveju pagal Civilinį kodeksą civilinių teisių objektu gali būti tik reikalavimo teisė. Į akis krenta akivaizdus prieštaravimas. Juk tiek vertybinis popierius, tiek sutartis sukuria tik reikalavimo teisę. Kuo pateisinamas toks skirtingas šių reikalavimo teisių traktavimas. Iš tikrųjų dabar, kai iš esmės keičiasi vertybinių popierių forma ir vietoj materialių dokumentų apyvartoje pradeda funkcionuoti vadinamieji dematerializuoti vertybiniai popieriai, tokį požiūrį reikėtų laikyti atgyvenusiu arba bent jau keistinu. Istorškai žiūrint materialių vertybinių popierių atsiradimas buvo labai reikšmingas – jie sudarė galimybę paspartinti apyvartą įvedant į ją realių daiktų pakaitalą – vertybinius popierius. Įstatymais buvo nustatyta, kad vertybinio popieriaus perleidimas (perdavimas) prilyginamas daikto perdavimui. Todėl tradicinė nuosavybės doktrina vertybinius popierius laiko daiktu, nes jis dalyvauja apyvartoje tarsi daiktas, nors iš tiesų laikui bėgant vertybinių popierių perleidimas tapo gana sudėtinga operacija ir nedaug kuo skiriasi nuo paprastų reikalavimo teisių perleidimo. Tačiau tradicinė nuosavybės teisės doktrina susidūrė su sunkumais, kai atsirado dematerializuoti vertybiniai popieriai. Nelikus materialaus vertybinio popieriaus, pavyzdžiui, akcijos, neliko realaus daikto, kuris perduodamas perleidžiant nuosavybės teisę į ją. Todėl mokslininkai, kurie yra griežti tradicinės nuosavybės doktrinos šalininkai, bando teigti, kad dematerializuotų akcijų apskritai negalima priskirti prie nuosavybės teisės objektų [12, p. 263]. Taigi akivaizdu, kad beatodairiškas laikymasis tradicinio požiūrio į nuosavybės teisę ir jos objektą negali paaiškinti naujų reiškinių ir todėl yra keistas.

* * *

Svarstant Lietuvos civilinio kodekso projektą buvo ieškoma būdų, kaip praktiškai civilinius teisių objektus nustatančias normas suderinti su nuosavybės teisės normomis, inkorporuotomis į daiktinės teisės knygą. Keliai buvo du – arba tikslinti daikto definiciją, arba išplėsti nuosavybės teisės objektus. Buvo pasirinktas antrasis kelias – prie nuosavybės teisės objektų buvo priskirti ne tik daiktai, bet ir kitas turtas, o daikto apibrėžimas liko toks, koks buvo pirmajame projekte, nes daugelyje Civilinio kodekso projekto normų buvo vartojamos turto ir daikto sąvokos, siekiant iš turto išskirti materialiuosius daiktus. Žinoma, materialijų daiktų ir kitokio turto nuosavybės teisinis reglamentavimas gali skirtis. Todėl nuosavybės instituto normų išdėstymas skirtingose Civilinio kodekso knygose yra pateisinamas. Nuosavybės teisės objekto sampratos išplėtimas neturėtų būti suprastas kaip nacionalinių įstatymų leidybos ypatybė ar keistenybė ir kelti nepasitikėjimo. Kaip jau buvo nurodyta anksčiau, ne tik anglosaksų, bet ir kontinentinė civilinė teisė ieško būdų, kaip išplėsti nuosavybės teisės objektus ir daiktinės teisės normas pritaikyti reglamentuoti santykius dėl objektų, kurie savo fizinėmis savybėmis nepriskiriami prie materialijų daiktų. Šiuolaikinė Europos teisės doktrina ir teismų praktika nuosavybės teisę supranta labai plačiai. Teisės tyrinėtojai XX amžių pagrįstai laiko anglosaksų ir kontinentinės civilinės teisės integravimosi amžiumi, kuriam pirmiausia būdingas griežtų ribų tarp daiktinės ir prievolių teisės išnykimas, pasireiškiantis tuo, kad daiktinės teisės instituto normos pritaikomos prievolinėms teisėms, kaip teisių objektams, suteikiant joms daikto statusą [7, p. 200].

Šiuolaikinį požiūrį į nuosavybės teisės objektą ir pačios nuosavybės teisės esmę riboja į Lietuvos civilinę teisę įdiegta vadinamoji „triada” – nuostata, kad nuosavybės teisės turinį sudaro trys savininko teisės – teisė turtą valdyti ir naudoti bei juo disponuoti. Nuosavybės teisės turiniui apibrėžti „triada” naudojama tik Rusijoje [13, p. 328]. Europoje vyrauja prigimtinės nuosavybės teisės doktrina. Todėl šiuolaikinėse civilinių įstatymų kodifikacijose vengiama nuosavybės teisės turinį apibrėžti, nurodant konkrečias savininko teises, nes įstatymas jų nustatyti negali. Kadangi tai prigimtinė, absoliuti žmogaus teisė, įstatymas gali ją tik

apriboti, nustatydamas nuosavybės teisės įgyvendinimo ribas. Nuosavybės teisės turinio atskleidimas yra teisės mokslo, o ne įstatymų leidėjo reikalas. Todėl mokslinėje literatūroje yra net tokia nuomonė, kad įstatyme įtvirtinta nuosavybės turinio samprata apskritai nėra reikalinga, o jos buvimas neturi praktinės reikšmės [12, p. 118]. Nuosavybės teisės turinys yra kintamas. Mokslas ir informacinės technologijos, civilinės apyvartos praktika sukuria vis naujų nuosavybės teisės įgyvendinimo priemonių, kurios negali būti ribojamos iš anksto nustatytais teisinėmis formomis. Todėl anglosaksų teisės doktrina, kuriai svetimas kontinentinės teisės sistemos perdėtas formalizmas, nurodo daugiau kaip dešimt savininko galimybių įgyvendinant savo nuosavybės teisę. Pirmą žingsnį, įveikiant viduramžiais susiformavusį požiūrį į nuosavybės teisę kaip į tam tikrą iš anksto apibrėžtų teisinių galimybių (teisių) visumą, kontinentinėje Europoje padarė Prancūzijos civilinis kodeksas, o vėliau Vokietijos civilinio kodekso (BGB) 903 straipsnis nustatydamas, kad: „Savininkas gali disponuoti daiktu savo nuožiūra ir nušalinti kitus nuo bet kokio poveikio jam (daiktui), tiek, kiek tai neprieštarauja įstatymui ar trečiųjų asmenų teisėms [...]“ galutinai paneigė šią doktriną. Todėl Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtintą savininko teisių „triadą“, nors ir patobulintą, palyginti su senuoju kodeksu, įterpiant žodžius „savo nuožiūra“, nereikėtų sureikšminti, nes ji neatskleidžia tikrosios nuosavybės teisės esmės. Sąvokų formulavimas galiausiai nėra įstatymų leidėjo uždavinys, todėl Civilinio kodekso tekstą su „triados“ apibūdinimu reikėtų suvokti tik kaip teisinės technikos priemonę, sudarančią prielaidas logiškai išdėstyti ir suderinti teisės normas. Tikrąją nuosavybės teisės esmę galima atskleisti sisteminiu metodu įvertinant ne tik Civilinio kodekso daiktinės teisės dalyje išdėstytas teisės normas, bet ir kitų Civilinio kodekso institutų normas. Tai, kad egzistuoja skirtingas nuosavybės teisės supratimas Lietuvoje ir Europoje, kurį reikėtų pašalinti, Lietuvos teisinėje literatūroje jau pastebėta anksčiau. T. Staugaitienė rašo: „Europos Žmogaus Teisų Teismas, nagrinėdamas bylas, kai skundžiamos valstybės yra kaltinamos pažeidusios Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos Pirmojo protokolo 1 straipsnį, mums dar neįprastai plačiai interpretuoja nuosavybės sąvoką [...] manyčiau, kad konstitucinės nuosavybės apsaugos garantijos [...] suponuoja pakankamai platų turinio teisių gynimo spektrą“ [16, p. 73, 74]. Tad naujojo Lietuvos civilinio kodekso nuosavybės teisės objekto apibrėžimą reikėtų laikyti atitinkančiu šiuolaikinės nuosavybės teisės doktriną ir atveriančią kelią tiek nuosavybės santykių reglamentavimo tolesnei raidai, tiek galiojančių normų interpretacijai.

Išvados

1. Nuosavybės teisės doktrinos raidai įtakos turėjo daugybė ekonominių, politinių ir ideologinių veiksnių. Straipsnyje skiriama tradicinė, socialistinė ir šiuolaikinė nuosavybės teisės doktrinos. Visos jos turėjo tam tikros įtakos naujojo Lietuvos civilinio kodekso daiktinės teisės ir kitų institutų nuostatoms.

2. Nuosavybės teisės esmė negali būti atskleista remiantis marksistine antstato ir bazės atribojimo metodologine prielaida, kuria grindžiama socialistinės doktrinos nuostata, kad nuosavybė kaip pagrindinis reiškinytis yra atskirtas nuo nuosavybės teisės. Straipsnyje daroma išvada, kad nuosavybė yra vientisas socialinis reiškinytis, sudarytas iš teisių ir ekonominių elementų.

3. Nuosavybės teisės objektas yra ne tik daiktai, bet ir turtinės teisės. Nuosavybės santykiai, kurių objektas yra turtinė teisė, taip pat yra absoliutūs, nes savininkas disponuoja šiuo objektu, kaip ir daiktu, t. y. nevaržomas kitų subjektų valios.

4. Nuosavybės teisiniai santykiai yra daugiapakopiai – pirminiai ir išvestiniai. Tokia išvada daroma remiantis civilinės teisės subjektų skirstymu į natūralius subjektus (pirminius) ir jų sukurtus juridinius asmenis (išvestinius).

5. Nuosavybės teisės turinys negali būti atskleistas naudojant Rusijos civilinės doktrinos sukurtą „triadą“. Tačiau šia doktrina pasiremta formuluojant atitinkamus Lietuvos civilinio kodekso straipsnius. Nuosavybės turinio samprata yra labai reikšminga nustatant, nuosavybės apsaugos ir gynimo ribas. Straipsnyje daroma išvada, kad nuosavybės teisė yra prigimtinė, todėl įstatyme nurodyta savininko galimybių triada tik iš dalies apibūdina nuosavybės

teisės turinį. Be to, nuosavybės teisės turinys yra kintantis, todėl jo ribas galima nustatyti tik šiuolaikinės civilinės teisės doktrinos ir teismų praktikos (taip pat ir Europos žmogaus teisių teismo) priemonėmis.

LITERATŪRA

1. **Aukščiausiosios** Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 7–165.
2. **Aukščiausiosios** Tarybos ir Vyriausybės žinios. 1990. Nr. 7–167.
3. **Lietuvos** Respublikos svarbiausiųjų dokumentų rinkinys (1990 m. kovo 11 d.–1990 m. gegužės 11 d.). – Vilnius, 1990.
4. **Mikelėnas V.** Pagrindiniai LR naujojo civilinio kodekso bruožai, lyginant su 1964 m. Civiliniu kodeksu: teorinės praktinės konferencijos „Aktualus civilinio kodekso įgyvendinimo klausimai“, vykusių Lietuvos teisės universitete, pranešimas. 2001 m. lapkričio 28 d.
5. **Leonas P.** Kolektyvizmo pradai Lietuvos Respublikos civilinės teisės novelose // Teisių fakulteto darbai. – Kaunas, 1924. Nr. 1.
6. **Lakis J.** Taikinamosios veiklos idėjos, patyrimas ir plėtotės perspektyvos // Jurisprudencija: mokslo darbai 21(13) tomas. – Vilnius: LTU, 2001.
7. **Гражданское и торговое право капиталистических государств.** – Москва, 1993.
8. **Usher J. A.** Bendrieji Europos Bendrijos teisės principai. – Vilnius, 2001.
9. **Valstybės** žinios. 1996. Nr. 108.
10. **Беляцкий С. А.** Частное право в основных принципах. – Каунас, 1928.
11. **Иоффе О. С., Мусин В. А.** Основы римского гражданского права. – Ленинград, 1974.
12. **Скловский К. И.** Собственность в гражданском праве. – Москва, 2000.
13. **Научно** практический комментарий к части первой Гражданского кодекса Российской Федерации для предпринимателей. 2-ое изд. доп. и перера. – Москва, 1999.
14. **Civilinė** teisė. – Kaunas, 1997.
15. Žr. plačiau: **Иоффе И. С.** Цивилистическая доктрина империализма. – Владивосток, 1974.
16. **Staugaitienė T.** Nuosavybė Lietuvos Respublikos Konstitucijoje // Konstitucija, žmogus, teisinė valstybė. – Vilnius, 1998.

The Doctrine of Property Right and the Civil Code of the Republic of Lithuania

Dr., Assoc. Prof. Vytautas Pakalniškis

Law University of Lithuania

SUMMARY

The institute of private property in the present-day Lithuania's civil law has emerged under specific circumstances, i. e. while regaining the independence of Lithuania, implementing the reform of the legal system and economy, seeking to form private property and create the conditions for the free market economy.

The modern Western European doctrine of property law which underwent numerous changes in the beginning of the 20th century was the main and most important condition for the production of the new Civil Code. However, traditionally the new Civil Code was largely influenced by the Russian legal doctrine that had a direct impact on the Lithuanian law. Apart from that, after the second World War, the Lithuanian law and the doctrine of civil law were under the influence of socialist ideology. Therefore, the application of the doctrine of property law for the new Civil Code of Lithuania was affected by stereotypical regulations formed throughout the decades and due to this it was not sufficiently consistent.

Modern and traditional doctrine regulations intertwined within the framework of the norms of the Civil Code present certain difficulties while explaining their contents. Therefore, the present paper aims to disclose the historical and doctrinal conditions of the interpretation of the essence of property law and the norms regulating property relations. The key issue of this paper states that property law is an inalienable constitutional human right whose essence and contents cannot be disclosed by the so-called „triads” of the owner’s rights borrowed from the old civil code. The other issue is the unity of the property law and circulation objects which forms the effective legal mechanism of civil law circulation as well as the conditions to ensure the owner’s rights not only by traditional remedies determined by material law. The conclusion has been drawn that in order to disclose the contents of the norms of property law and their interpretation it is imperative to rely not only on the Constitution of the Republic of Lithuania or other acts but also on the Convention of Human Rights and the protection of the core rights and their application as well as on the modern doctrine of property law which treats the contents of property law and the concept of its object much wider than it is conventional for the Lithuanian law doctrine.